

ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΘΙΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΙΕΡΟΚΗΡΥΞ»

*Οἱ ἱεροκήρυκες τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας
κατὰ τοὺς ΙΗ' καὶ ΙΘ' αἰ.*

Γ Π Ο
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΜΠΟΡΟΒΙΛΟΥ

Ὁ διαδεδομένος καὶ καθιερωμένος στὴν ἐποχὴ μας ὄρος «ἱεροκῆρυξ», ὁ ὁποῖος σημαίνει τὸν κήρυκα τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ λόγου τοῦ Εὐαγγελίου, δὲν πρέπει νὰ εἶναι τόσο παλαιὸς ὅσο ἡ συγκεκριμένη λειτουργικὴ πρᾶξι, τὸ κήρυγμα.

Οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἰδιαίτερος ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρο «κῆρυξ»¹ μαζὶ μὲ αὐτὸν τοῦ ἀποστόλου. Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων Πατέρων, κατὰ τοὺς ὁποίους στὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ἀνεβαίνουν ἄνδρες μεγάλης παιδείας, κάτοχοι τῆς ρητορικῆς, ὁ κῆρυξ λαμβάνει καὶ τὴν προσωνομία τοῦ «ρήτορος». Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος μάλιστα ὀνομάζει ἀπ' ἄμβωνος τὸν ἑαυτοῦ ρήτορα. Στὸν «Συντακτήριον» λόγο του λέγει, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸ ἐκκλησίασμα τῆς ἁγίας Ἀναστασίας: «Χεῖρας κροτήσατε, ὀξὺ βοήσατε, ἄρατε εἰς ὕψος τὸν ρήτορα ὑμῶν»².

Στοὺς ὕστερους χρόνους τοῦ Βυζαντίου ἐμφανίζεται ὁ ὄρος «Διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου», ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει ἐπίσης τὸν κήρυκα τοῦ θεοῦ λόγου. Μάλιστα οἱ ὄροι «ρήτωρ» καὶ «διδάσκαλος» θεσμοθετοῦνται σὲ ὀφφίκια τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως³, καὶ χαρακτηρίζουν τὸν κήρυκα μέχρι τὸν ΙΗ' αἰῶνα. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ ΙΖ' καὶ ἀρχὴς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐμφανίζεται, ὁ ὄρος «ἱεροκῆρυξ», μὲ τὴν τρέχουσα ἔννοια καὶ περιεχόμενο.

Ι. Τὰ ἱστορικὰ αἷτια σχηματισμοῦ τοῦ ὄρου.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, λόγω τῆς ἐλλείψεως ἱκανῶν καὶ μορφωμένων ἐπισκόπων, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο ἀνέθετε σὲ καταρ-

1. Α' Τιμ. 2,7. Β' Τιμ. 1,11.

2. Π. Χ ρ ῆ σ τ ο υ, Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία, Θεσ/νίκη 1989, Τόμ. Α', σ. 202.

3. Βλέπε σχετικῶς: Χ ρ υ σ ἄ ν θ ο υ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Συνταγματίον. Περὶ τῶν ὀφφικίων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, Τεργόβυστον 1715.

τισμένους κληρικούς, κατά κανόνα, αλλά και λαϊκούς, τῆ διακονία τοῦ κηρύγματος. Αὐτοὶ οἱ εἰδικὰ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὸ κήρυγμα ἀπετέλεσαν σὺν τῷ χρόνῳ ἓνα νέο σῶμα στὴν ἐκκλησία, αὐτὸ τῶν κηρύκων⁴. (Τέτοια σώματα κηρύκων στὸν ἐκκλησιαστικὸ ὄργανισμὸ δὲν ἦσαν ἄγνωστα, ὅπως φαίνεται παρακάτω). Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ' καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ΙΗ' αἰ., ὅπως δέχονται οἱ μελετηταὶ τῆς περιόδου⁵, τὸ κήρυγμα γνωρίζει περίοδο ἀκμῆς. Τὸ περιεχόμενό του ἐξελίσσεται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν κηρύκων ἀυξάνεται σημαντικά. Ὁ Μ. Γεδεὼν σημειώνει «ὅτι σχεδὸν εἰς κάθε ἐνορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκήρυττον»⁶ καὶ ὁ Ἄ. Βακαλόπουλος ὁμιλεῖ περὶ τῆς παρουσίας ἱεροκηρύκων ἕως τὶς παραδουνάβιες χῶρες⁷. Ὁ ζῆλος τῶν κηρύκων εἶναι ἀξιοθαύμαστος. Παράδειγμα γνωστὸ σὲ ὅλους ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ὁ μόνος. «Ἵπῆρχον, γράφει πάλι ὁ Γεδεὼν, οἱ παραιτούμενοι τὴν ψῆφον καὶ τὴν χειροτονίαν ὡς ἀρχιερέως, ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ παραιτούμενος τὴν ἱεράν ταύτην διακονίαν τοῦ κήρυκος»⁸. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Διδασκάλους τοῦ Γένους εἶναι καὶ κήρυκες. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Νικηφόρου Θεοτόκη ὁ ὁποῖος «παραλλήλως πρὸς τὸ διδασκαλικὸν τοῦ ἔργου, ἤσκησε καὶ τὸ κηρυκτικόν, ἐναλλασσόμενος τὴν ἔδραν τοῦ σχολείου καὶ τὸν ἄμβωνα τῆς Ἐκκλησίας»⁹.

Τὸ ἔργο τῶν ἐκκλησιαστικῶν ρητόρων ἀναδεικνύεται κολοσσιαῖον. Εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἔδωσαν στὴν ὀρθόδοξὴ ἐκκλησία καὶ τὸ ἑλληνικὸ Ἔθνος κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰ. τὴν αὐτοσυνειδησία του. «Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, συμφώνως μὲ τὸν Β. Τατάκη, στάθησαν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ κράτησαν

4. Γ ρ η γ. Π α π α μ ι χ α ἠ λ, «Τὸ ἱερὸν κήρυγμα», Ἐκκλ. Φάρος, 15(1916)35.

5. Ἄ. Β α κ α λ ὀ π ο ὕ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσ/νίκη 1973, Τόμ. Δ', σελ. 302. Μ. Γ ε δ ε ὠ ν, Τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν κάτω χρόνων, ἐφημ. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» Η' (1887/88), σ. 198-203. Θ. Π α ρ α σ κ ε υ α ἰ δ ο υ, Ἡ ὁμιλία, Ἀθήναι 1926, σ. 30-31. Π. Τ ρ ε μ π έ λ α, Ὁμιλητικὴ, 1976³, σ. 116-127. Ἰ. Φ ο υ ν τ ο ὕ λ η, Ὁμιλητικὴ, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 45-48. Κ. Κ ο ὄ ρ κ ο υ λ α, Ἡ θεωρία τοῦ κηρύγματος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1957. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορεία εἰς τὰ Ἐπτάνησα ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' μέχρι τοῦ ΙΘ' αἰ.», Παρνασσὸς 6 (1964) 323-352. Φ. κ α ἰ Γ. Μ π ο υ μ π ο υ λ ἰ δ ο υ, «Ἡ νεωτέρα ἐλληνικὴ λογοτεχνία», Ἐπετηρὶς Ἰδρ. Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, 3 (1983-84) 79-84. Β. Τ α τ ά κ η, Σκοῦφος - Μηλιάτης - Βούλγαρης - Θεοτόκης, Ἀθήναι 1953. Ἄ. Κ α ρ α θ α ν ά σ η, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ στὸν ἄγ. Γεώργιο τῆς Βενετίας», Θεσσαυρίσματα, 9 (1972) 137-179. Τ ο ὕ ἰ δ ἰ ο υ, Σχεδιάγραμμα γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ κατὰ τὴν τουρκοκρατία (16ος - 19ος αἰ.), ἐν Χαριστεῖον Σεραφεῖμ Τίκα, Θεσ/νίκη 1984, σ. 613-628. Δ. Μ π α λ ά ν ο υ, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς δουλείας», Νέα Ἐστία 32 (1942) τεῦχ. 373, 7-12.

6. Μ. Γ ε δ ε ὠ ν, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 202.

7. Ἄ. Β α κ α λ ὀ π ο ὕ λ ο υ, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 249.

8. Μ. Γ ε δ ε ὠ ν, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 199.

9. Ἄ. Γ ο ὄ δ α, Βίοι παράλληλοι, Ἀθήναι 1870, Τόμ. Β', σ. 43.

ἄξια στὰ χέρια τους τὸ βαρὺ ἔργο τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Γένους»¹⁰. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ἀσχετὴ (μιᾶς τέτοιας δράσεως καὶ ἀκμῆς) ἡ ἐμφάνισι ἐνὸς νέου ὄρου, τοῦ «Ἱεροκέρυκος», ὁ ὁποῖος ἐπαναπροσδιορίζει τὸ περιεχόμενον παλαιῶν ὄφφικίων, τὰ ὁποῖα λόγῳ φθορᾶς δὲν ἐξέφραζαν πλέον τὸν θεσμό.

Ὁ θεσμὸς τοῦ Ἱεροκέρυκος, ὡς περιεχόμενον, δὲν εἶναι κάτι τὸ νέο στὸν ἐκκλησιαστικὸ ὀργανισμό. Εἶναι ἓνας νέος ὄρος καὶ ἴσως ἡ τελειότερα καὶ ὠραιοτέρα ἔκφρασι γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ διακόνου τοῦ κηρύγματος.

II. Τὰ παλαιὰ ὄφφικια τῶν κηρύκων.

Τὸ ὄφφικιον τοῦ Ἱεροκέρυκος πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ συνέχεια, ἐξέλιξι καὶ συγκεκριμενοποίησι, ὡς πρὸς τὸ κηρυκτικὸν ἔργον, ἀρχαιοτέρων ὄφφικίων, τὰ ὁποῖα ἀνευρίσκονται καταγεγραμμένα στὴν τάξι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας¹¹ (ἐφεξ.: Μ.Ε.). Συγκεκριμένως, πρόκειται περὶ τῶν ὄφφικίων τοῦ «Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου», τοῦ «Διδασκάλου τοῦ Ἀποστόλου», τοῦ «Διδασκάλου τῆς Ψαλτῆρος», καὶ τοῦ «Ρήτορος» κατὰ πρῶτον λόγον, τοῦ «Χαρτοφύλακος» καὶ «Λογοθέτου» κατὰ δεύτερον.

Ὁ καθηγητὴς Π. Χρήστου περὶ τῶν «Διδασκάλων» καὶ τοῦ «Ρήτορος» σημειώνει, ὅτι ἦσαν οἱ διδάσκαλοι τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς στὶς τέσσερις κύριες ἑδρες¹², χωρὶς νὰ κάνει λόγο ἐὰν αὐτοὶ ἐκήρυτταν καὶ στοὺς ναοὺς.

Τὴν ἄποψι, ὅμως, ὅτι οἱ Διδάσκαλοι ἀσκοῦσαν κηρυκτικὰ καθήκοντα υποστηρίζει ἡ νεώτερη ἔρευνα¹³. Οἱ Διδάσκαλοι μᾶλλον θεσμοθετοῦνται μετὰ τὴν Νεαρά τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, τὸ ἔτος 1107. Μετὰ τὴν Νεαρά αὕτῃ «ὁ αὐτοκράτορας δημιουργήσῃ — ἢ, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ ἴδιος, ἀπλῶς ἀνδιοργάνωσῃ — τὸ σῶμα τῶν «διδασκάλων», στὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ ἀπορροφηθοῦν οἱ ἀξιώτεροι κληρικοὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἄλλα ἀξιόλογα ἄτομα, ἱερωμένοι, μοναχοί, λαϊκοί, μετὰ καθήκοντα κηρυκτικά, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ὑποχρέωσι ἐποπτείας τῶν ἡθῶν τῶν χριστιανῶν καὶ μετὰ στόχον τὴν ἄνοδο στὰ ἀνώτατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα»¹⁴. Συμφώνως μετὰ τὶς μαρτυρίες τῶν πηγῶν, ὁ θεσμὸς ἐξελίχθηκε «καὶ δὲν ἀποκλείεται κατὰ τὸν 12ο αἰῶνα νὰ δημιουργήθῃ μιὰ ἐσωτερικὴ ἱεραρχία στὴν ὁμάδα τῶν διδασκάλων»¹⁵,

10. Β. Τ α τ ά κ η, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 1.

11. Χ ρ υ σ ά ν θ ο υ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, Συνταγματικόν. Περὶ τῶν Ὀφφικίων, Κληρικῶν καὶ Ἀρχοντικῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀγίας Ἐκκλησίας, Τεργόβυστον 1715.

12. Π. Χ ρ ή σ τ ο υ, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, Θεσσαλονίκη 1976, Τόμ. Α', σ. 76.

13. Βλέπε σχετικῶς Ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ς Σ π. Π α π α γ ι ά ν ν η, Τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ἐγγράμου κλήρου στὸ Βυζάντιο, Ἀθήνα 1986, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

14. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 161.

15. Ἐνθ' ἄνωτ.

τήν κορυφή τῆς ὁποίας «ἀποτελοῦσε τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου, ἢ Οἰκουμενικοῦ Διδασκάλου»¹⁶.

“Ὅσο γιὰ τὴν κηρυκτικὴ τους διακονία, ἡ ἴδια ἐρευνήτρια καταλήγει, βάσει τοῦ κειμένου τῆς Νεαρᾶς, στὸ ὅτι «ἡ ἐπ’ἀνδρωσὴ τοῦ σώματος τῶν διδασκάλων θὰ γινόταν ἐπιλεκτικὰ μὲ γνώμονα τὴν κηρυκτικὴ ἱκανότητα καὶ τὸ ἦθος τους»¹⁷.

Διαβάζοντας καὶ τὸ «Συνταγματίον» τοῦ Χρυσάνθου, δὲν μᾶς μένει ἀμφιβολία ὅτι οἱ «Διδάσκαλοι» ἦσαν οἱ τακτικοὶ κήρυκες τῆς Μ.Ε.

Γράφει συγκεκριμένως ὁ Χρυσάνθος:

Περὶ τοῦ Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Ψαλτῆρος.

Ταῦτα τὰ ὀφρίκια εἶναι φανερά ἀπ’ αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν, διατὶ ὁ μὲν ἡρμήνευε τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, ἔχοντας καὶ τὴν φροντίδα τῶν Πατριαρχικῶν σχολῶν, ὁ δὲ τὸν Ἀπόστολον, ὁ δὲ τὸ Ψαλτήριον. Ἡρμήνευον δὲ ταῦτα ἴσως καὶ εἰς διατεταγμένας καθέδρας σχολείων, ἀλλ’ ὅμως τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἦτον νὰ τὰ ἐξηγῶσιν ἐπ’ Ἐκκλησίας... δι’ ἀρχιερατικῆς ἐκδόσεως... “Ὅθεν περὶ τούτου τοῦ διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου λέγουσι τὰ τακτικά, ὅτι ὁ διδάσκαλος τοῦ Εὐαγγελίου ἐρμηνεύει τὸ Εὐαγγέλιον ὅταν λειτουργῇ ὁ Ἀρχιερεὺς, εἰ δὲ δυνατόν ἐστὶν ὁμοίως καὶ τὸ Ψαλτήριον. Διατὶ πολλάκις συνέβαινε νὰ εἶναι ἓνας καὶ ὁ αὐτὸς διδάσκαλος καὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ψαλτηρίου»¹⁸.

Καὶ συνεχίζει:

Εἴρηται ὅτι ἡρμήνευον ἐπ’ Ἐκκλησίας τὰς γραφὰς δι’ ἀρχιερατικῆς ἐκδόσεως, ἐπειδὴ καὶ καθὼς λέγει ὁ Βαλσαμῶν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἰθ’ κανόνος τῆς ἕκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν μόνους ἐνεδόθη τοῖς Ἐπισκόποις καὶ οἱ Διδάσκαλοι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας δικαίῳ τοῦ Πατριάρχου διδάσκουσι¹⁹.

“Ἐξω ἀπὸ τοὺς τρεῖς διδασκάλους ἦτον καὶ ὁ ἀπλὸς καὶ κατ’ ἐξοχὴν λεγόμενος Διδάσκαλος καὶ προσέτι Οἰκουμενικὸς Διδάσκαλος, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο Ἐκκλησιαστικὸν ἀλλὰ Βασιλικὸν Ὀφρίκιον²⁰.

16. Ἐνθ’ ἄνωτ., σ. 152.

17. Ἐνθ’ ἄνωτ., σ. 82, ὅπου καὶ παραπομπὴ στὴν Νεαρὰ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, στίχ. 227-239, 270-276, συμφώνως μὲ τὴν ἐκδοσί της ἀπὸ τὸν P. G a u t i e r, «L’ édit d’ Alexis Ier Commène sur la reforme du clergé», Revue des Etudes Byzantines, 31 (1973) 165-201.

18. Χρυσάνθου, ἐνθ’ ἄνωτ., σ. λβ’, λγ’.

19. Ἐνθ’ ἄνωτ., σ. λγ’.

20. Ἐνθ’ ἄνωτ., σ. λγ’.

Ὡς πρὸς τὸν Ρήτορα, ὁ Χρῦσανθος ἀναφέρει:

Περὶ τοῦ Ρήτορος τοῦ καὶ Διδασκάλου. Ρήτωρ καὶ Μαΐστωρ τῶν Ρητόρων λεγόμενος καὶ οὗτος Ἐκκλησιαστικὸς Διδάσκαλος... Ρήτωρ εἰς τὸ ἐρμηνεύειν τὰς Γραφάς²¹.

Ἐπίσης ὡς κήρυκες ὀφείλομε νὰ θεωρήσωμε τὸν «Χαρτοφύλακα», ὁ ὁποῖος, συμφώνως μὲ τὴν ἄποψιν τοῦ καθηγητοῦ Π. Μπούμη, «ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ πατριάρχου κηρύττει τὸ λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ κατηχεῖ τὸν λαὸν ἄνευ εἰδικῆς ἐπισκοπικῆς ἀδείας»²², καὶ τὸ «Λογοθέτη» ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Χρῦσανθο εἶναι «ὁ ποιῶν λόγους κατηχητικούς»²³.

Μᾶλλον, ὅμως, ἀπὸ τὰ ὀφφίκια τῶν «Διδασκάλων» καὶ τοῦ «Ρήτορος» πρέπει νὰ σχηματίσθηκε καὶ νὰ διαμορφώθηκε τὸ ὀφφίκιον τοῦ ἱεροκλήρουξ καὶ νὰ ἔλαβε μιὰ θέσιν, αὐτόνομο πλέον, στὴν ἱεραρχία τῶν ἀξιωματῶν καὶ λειτουργημάτων τῆς Μ.Ε. Διότι οἱ καταγραφόμενοι ὡς ἱεροκλήρουξ τῆς Μ.Ε., κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ ΙΗ' αἰ. χρησιμοποιοῦν τὸν τίτλον τοῦ «Διδασκάλου τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου»²⁴, δεῖγμα ὅτι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἦταν τὸ περιεχόμενον τῆς διακονίας τους, τὸ κήρυγμα.

Οἱ ἱεροκλήρουξ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰ. χρησιμοποιοῦν εὐρέως καὶ τὸν τίτλον τοῦ «Ρήτορος». Στὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε μιὰ διπλῆ χρῆσιν τοῦ ὄρου, ἐφ' ὅσον τὸ ὀφφίκιον τοῦ «Ρήτορος» καὶ «Μεγάλου Ρήτορος» ἤδη ἀπὸ τὸν ΙΣΤ' αἰ. δίδεται καὶ σὲ κοσμικοὺς, οἱ ὁποῖοι προσέφεραν ὑπηρεσίας στὸ Πατριαρχεῖο ἢ διεκρίνοντο ἐπὶ παιδείᾳ²⁵. Ὁ Γεδεών, μᾶς παραθέτει μάλιστα κατάλογο ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ΙΣΤ' αἰ. ἕως τὸ 1727, μὲ τὰ ὀνόματα εἴκοσι μεγάλων Ρητόρων λαϊκῶν. Τὸν κατάλογο συμπληρώνει ὁ μητροπολίτης Ἑλιουπόλεως Γεννάδιος στὴ μελέτη του περὶ «τοῦ ὀφφικίου τοῦ Μ. Ρήτορος»²⁶.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας ὀφφίκια, τὰ ὁποῖα ἀπενέμοντο κατὰ τὸ παρελθὸν σὲ ἱερωμένους καὶ ἀποτελοῦσαν ἐκκλησιαστικὰ καὶ λειτουργικὰ διακονήματα, ἐδόθησαν καὶ σὲ κοσμικοὺς. Ἀποτελεῖ δὲ καὶ τοῦτο φαινόμενον τῶν δυσκόλων συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἔζη

21. Ἐνθ' ἄνωτ.

22. Π. Ι. Μπούμη, Χαρτοφύλαξ, Θ.Η.Ε., Τόμ. 12ος, 103.

23. Χρῦσανθος, ἔνθ' ἄνωτ., σ. κ'.

24. Γ. Μαΐωτα Διδασκάλου τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, Λόγος εἰς τὸ σωτήριον Πάθος..., Ρίμνυκον 1706.

25. Μ. Γεδεών, Χρονικὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ οἴκου καὶ τοῦ ναοῦ, Κωνσταντινουπόλις 1844, σ. 191-198.

26. Γεννάδιου Ἑλιουπόλεως, «Τὸ ὀφφίκιον τοῦ Μ. Ρήτορος ἐν τῷ Οἰκουμηνικῷ Πατριαρχεῖῳ», Ὁρθοδοξία 19 (1944) 173-179.

καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν γεγονότων ἠναγκάζετο νὰ παρεκκλίνη εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, ὡς πρὸς τὴν τήρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανονισμῶν τῶν ἀπ' αἰῶνων θεσπισμένων»²⁷, σημειώνει ἡ καθηγήτρια Ἐλένη Κούκου. Αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μία αἰτία τῆς φθορᾶς τῶν ὅρων.

Ἀπὸ τὴ στιγμή ὅμως, κατὰ τὴν ὁποία τὸ κήρυγμα λαμβάνει πρωτεύουσα θέσι στὴ δραστηριότητα τῆς Μ. Ε. καὶ οἱ κήρυκες ἔχουν ἀυξηθῆ καὶ ἀσκοῦν μὲ ζῆλο καὶ συνέπεια τὸ διακόνημά τους, προκύπτει ἡ ἀνάγκη ἑνὸς νέου ὅρου, ὁ ὁποῖος θὰ μπορῆ μὲ σαφήνεια νὰ ἐκφράξῃ τὸ λειτουργημάτων τοῦ κήρυκος τῶν ἱερῶν ἢ τὸν ἱερό —λόγω λειτουργικῆς πράξεως— κήρυκα, ἐφ' ὅσον οἱ παλαιοὶ ἀδυνατοῦν. Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ὅρος «Ἱεροκῆρυξ». Ὁ ὅρος δὲν δημιουργεῖ ἕνα νέο ὀφθίκιο, κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ ἐπαναπροσδιορίζει μὲ ἀκρίβεια αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἀσχεῖ τὴν κηρυκτικὴ διακονία καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προσδιορισθῆ μέσα ἀπὸ τοὺς παρεφθαρμένους πλέον ὅρους «Ρήτωρ» καὶ «Διδάσκαλος».

III. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὅρου.

Ὁ ὅρος, ὅπως προαναφέρθηκε, εἶναι γέννημα τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ Γρηγόριος Παπαμιχαῆλ σημειώνει σχετικῶς: «Ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν κατὰ πτωσις τῆς παιδείας παρ' ἡμῖν ἐπέδρασε τὰ μάλιστα καὶ ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ κηρύγματος. Οἱ ἱεράρχαι ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαίρεσεων δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διδάσκωσι τὸν λαόν, ὁ κλῆρος περιωρίσθη εἰς τὰ τυπικὰ λειτουργικά του καθήκοντα, ἐντεῦθεν δὲ εἰσῆχθη ὁ θεσμὸς τῶν εἰδικῶν ἱεροκηρύκων»²⁸. Ὁ ὅρος «ἱεροκῆρυξ» ἐμφανίζεται μᾶλλον κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ ΙΖ' αἰ. Ὡς πρώτη καταγραφή πρέπει νὰ θεωρήσωμε αὐτὴν τοῦ 1689. Συγκεκριμένως, ἱεροκῆρυκα καταγράφει ὁ Ἡλίας Μηνιάτης, ὡς γραμματέας «νοτάριος» τῆς μητροπόλεως Φιλαδελφείας, τὸν ἱερομόναχο Γεράσιμο Κακαβέλα²⁹. Αὐτὸ σημαίνει, ἢ ὅτι ὁ ὅρος ἦταν σὲ χρῆσι, ἢ ὅτι εἶναι πρότασι τοῦ Μηνιάτη. Βεβαίως τὸν τίτλο τοῦ ἱεροκῆρυκα ἀποδίδει, μᾶλλον, καὶ ὁ «ἰατροσοφιστής» Νικόλαος Βουβούλιος στὸν Γεράσιμο Βλάχο γιὰ τὴν χρονικὴ περίοδο λίγο μετὰ

27. Ἐ. Κούκου, Διαμόρφωσις τῆς Ἑλληνικῆς Κοινωνίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Ἀθήναι 1971, σ. 67.

28. Γρηγ. Παπαμιχαῆλ, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 35.

29. «Λόγος ἱστορικὸς τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ παναγιωτάτου καὶ σοφωτάτου κυρίου κυρ Διονυσίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Κομνηνοῦ συγγραφείς παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις λογιωτάτου ἱεροκῆρυκος Γερασίμου τοῦ Κακαβέλα καὶ ἀφιερωθεὶς τῷ παναγιωτάτῳ πρῶτῳ Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κυρίῳ κυρ Διονυσίῳ τῷ γέροντι παρὰ Ἡλιοῦ (sic) Μηνιάτου (sic) ἱεροδιακόνου Νοταρίου τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Φιλαδελφείας..., Ἐνετίησι 1689». Παπαδόπουλος - Βρεττοῦ Ἀ., Κατάλογος τῶν ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τοῦ 1821 τυπωθ. βιβλίων παρ' ἐλλήνων εἰς τὴν ὀμιλουμένην καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν γλῶσσαν, Ἀθήναι 1845, σ. 9.

τὸ 1652³⁰, σὲ ἓνα συνοπτικὸ σχεδιάγραμμα τοῦ βίου τοῦ Βλάχου, γραμμένον τὸ 1723. Γράφει σχετικῶς: «Γεράσιμος Ἡγούμενος ὁ Βλάχος ἦλθεν εἰς Βενετίαν ἐκ Κρήτης ἐν ἔτει αχγνβ' [= 1652]. Ἐψηφίσθη διδάσκαλος καὶ Ἱεροκῆρυξ (sic) τοῦ Γένους»³¹. Μετὰ ἀπὸ αὐτό, τὰ προβλήματα τὰ ὅποια τίθενται εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα: ὁ ὄρος ὑφίσταται στὴν Βενετία καὶ ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ τίτλο; Ὑπάρχει ὁ τίτλος «Ἱεροκῆρυξ τοῦ Γένους», ἢ τὸν ἀποδίδει ὁ Βουβούλιος στὸν Βλάχο κατὰ τὸ 1723, ὅποτε καὶ γράφει τὸν συνοπτικὸ βίον του; Ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ μποροῦν νὰ δοθοῦν ὅταν συνεκτιμηθοῦν καὶ τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ ἴδιος ὁ Γεράσιμος Βλάχος, σὲ αὐτόγραφόν του μὲ ἡμερομηνία 25 Ἀπριλίου 1653, ἐπιγράφεται «ιερομόναχος ὁ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ταπεινὸς κῆρυξ»³² καὶ σὲ ἔργον του ἐκδεδομένον τὸ ἔτος 1661, ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ἐκκλησιαστικὸν τίτλον, ὀνομάζει τὸν ἑαυτοῦ «εὐαγγελικὸν κήρυκα»³³. Ἐπίσης, ὁ ἱερομόναχος Ἀρσένιος Καλλούδης, πάλιν στὴν Βενετία, τὸ 1683, τιτλοφορεῖται «κῆρυξ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου»³⁴. Ὁ τυπογράφος Ἀντώνιος Βόρτολις, ἐπίσης, τὸ 1716, στὸν πρόλογον τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν «Διδαχῶν» τοῦ Ἡλίου Μηνιάτη, τὸν ἀποκαλεῖ «Κήρυκα καὶ Διδάσκαλον»³⁵, συμπληρώνοντας «ὅπως τὸ μαρτυροῦσι τὰ Πατριαρχικὰ Συνοδικὰ Γράμματα»³⁶. Ἐνῶ δὲ εἶναι ἀξιοπρόσεκτον πῶς ὅλοι οἱ μετέπειτα βιογράφοι τοῦ τὸν ὀνομάζουσι ἱεροκῆρυκα³⁷.

Ὅλα τὰ προηγούμενα συνδυαζόμενα μὲ τὸ «Συνταγματίον»³⁸ τοῦ Χρυσάνθου (1715), στὸ ὅποῖον δὲν ἐμφανίζεται ὁ ὄρος οὔτε ὡς τίτλος οὔτε ὡς

30. Γιὰ τὸ ἔτος διατηρεῖ ἐπιφυλάξεις ὁ Ἄ. Δημητράκοπουλος, «Προσθήκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν Κ. Σάθα», Λειψία 1871, σ. 54, ἀλλὰ γιὰ τὴν συγκεκριμένη ἔρευνα τὰ δύο ἢ τρία χρόνια δὲν ἔχουν μεγάλη σημασία.

31. Γερασίμου Βλάχου τοῦ Κρητός..., Ἐθναυρὸς τετραγλωσσος..., Ἐνετίησι 1723³, σ. ζ'.

32. Ἄθ. Καρανάση, «Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ στὸν ἄγ. Γεώργιον τῆς Βενετίας», Ἐθναυρίσματα, 9 (1972) 155.

33. «Ἄρμονία ὀριστικῆ τῶν ὄντων κατὰ τοὺς ἔλληνας σοφοὺς... συνθεῖσα ὑπὸ Γερασίμου Βλάχου καθηγουμένου... εὐαγγελικοῦ κήρυκος, Ἐνετίησι 1661. Παπαδοπούλου - Βρετοῦ, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 7.

34. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 6.

35. Ἡλιοῦ Μηνιάτου τοῦ Κεφαλληνιώεως, Διδαχαὶ εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστήν, Ἐνετίησιν 1716, σ. α3.

36. Ἐνθ' ἄνωτ.

37. Βλέπε σχετικῶς: (μᾶλλον) Σπ. Βλαντιῆ, Ἡλιοῦ Μηνιάτου, Διδαχαί, Βενετία 1804⁸, σ. 6. Γ. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλάς Ἡ ἐλληνικὸν θέατρον (ἐκδ. ὑπὸ Γ. Κρέμου), Ἀθήναι 1872, σ. 306. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθήναι 1869, σ. 395, ὁ Ἄνθ. Μαζαράκης τὸ 1874, ἐν Ἄ. Γουσίδου, Ὁ Ἡλιὸς Μηνιάτης ὡς ἱεροκῆρυξ, Ἐσθ/νίκη 1969, σ. 3.

38. Χρυσάνθου, ἔνθ' ἄνωτ.

ἐπεξηγηματικὸς τίτλος ἢ ὄφφικίου, μᾶς ὀδηγοῦν — ἂν ὄχι σὲ συμπέρασμα — στὴ διατύπωση μιᾶς προτάσεως, ἡ ὁποία μᾶλλον πρέπει νὰ βρισκεται κοντὰ στὴν πραγματικότητα.

Ὁ ὄρος «ἱεροκῆρυξ» ἐμφανίζεται περὶ τὸ μέσον τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ὡς ἓνας νέος ὄρος. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀποτελῆ τὸ πρῶτον διατύπωσι τοῦ Ἑλλιά Μηνιάτη, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἀρχαία αὐτὴ λέξι³⁹ μεταφράζει τὸν ὄρο «predicator» ποὺ χρησιμοποιοῦσε καὶ ἡ ὀρθόδοξη κοινότητα τῆς Βενετίας στὰ συντεταγμένα στὴν ἰταλικὴ κείμενά της⁴⁰, γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν ἐκκλησιαστικὸ κήρυκα. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτῆ, δηλαδὴ κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ἕως τὸ 1715 ἢ 1716, τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως υἱοθετεῖ τὸν τίτλο «κῆρυξ» ἀκριβῶς γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τὸν ἀσκοῦντα τὸ κηρυκτικὸ ἔργο καὶ μὴ κατέχοντα τὸ ὄφφικιο τοῦ «Διδασκάλου», τὸ ὁποῖο δίδεται μόνον στὸν ἱερωμένο κήρυκα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ὁ τίτλος «ἱεροκῆρυξ», μετὰ τὸ 1715, χρησιμοποιεῖται χωρὶς νὰ καθιερώνεται. Δεῖγμα αὐτῆς τῆς ρευστότητος ἀποτελεῖ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Βικεντίου Δαμωδοῦ χρῆσι τοῦ ὄρου «ἱεροὶ κήρυκες»⁴¹, κατὰ τὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰ. Λίγο πρὶν τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰ. πρέπει νὰ θεσμοθετεῖται ὡς τίτλος. Τὸ 1746 πρέπει νὰ ἔχη ἤδη καθιερωθῆ, διότι τὸ ἔτος αὐτὸ στὸν κώδικα (Δ' 98) τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καταγράφεται «ὁ ἱεροκῆρυξ Ἰωαννίκιος»⁴² ὡς ὑποψήφιος γιὰ τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὸ 1754 ἔχομε καὶ τὴν ἐπίσημη καταγραφή ἐκ μέρους τοῦ ἱεροκήρυκος Ἐφραίμ τοῦ Ἀθηναίου⁴³, τοῦ μετέπειτα Πατριάρχου Ἱεροσολύμων.

39. Βλέπε: «ἱεροκῆρυξ» ἐν Δ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, Μέγα λεξικὸν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1964, σ. 3420. Ὁ ὄρος στοὺς ἀρχαίους σήμαινε τὸν ὑπρέτη καὶ κήρυκα τῆς θυσίας. Ἴσως γι' αὐτὸ δὲν χρησιμοποιήθηκε νὰ χαρακτηρίσῃ τὸν κήρυκα τοῦ θεοῦ λόγου. Ἐνδεχομένως καὶ στὴν χριστιανικὴ ἐκκλησία νὰ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ ὑποδηλώσῃ τὸν κήρυκα, ὁ ὁποῖος ἀνήγγελλε τὴν ἑναρξί τῶν προσευχῶν στοὺς ναοὺς καὶ αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἦταν ὑπεύθυνος γιὰ τὴν τάξι. Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ μᾶς ἐμφανίζει τὸν ὄρο, ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους ἴσως στὴν χριστιανικὴ γραμματεία, ὁ Συνέσιος Πτολεμαΐδος [Ἐπιστολὴ ΕΖ', Θεοφίλω (Ἀλεξάνδρειας). J. P. Migne, Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, 1859, τόμ. 66, 1413]. Ἡ λέξι ἐμφανίζεται μᾶλλον μὲ τὴν ἔννοια τὴν σημερινὴ καὶ στὸ Τριώδιον. Σάββατο τῆς Τυρινῆς, εἰς τὸν Ὅρθρο, ῶδὴ γ'.

40. Ἀ. Κ α ρ α θ α ν ά σ η, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ρητορικὴ, σ. 152, ὅπου παρατίθενται καὶ σχετικὰ κείμενα: ἐπίσης, Εὐ ὄ τ. Λ ι ά τ α, «Ἱερεῖς τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας ἀπὸ 1412-1558», Θεσαυρίσματα 13 (1976) 85-110.

41. Β. Κ α λ λ ι κ α μ ά ν η, «Τὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῶν κληρικῶν κατὰ τὸν Βικέντιο Δαμωδόν», Γρηγόριος Παλαμάς 72⁴ (1988) 801.

42. Κ α λ λ ι ν ί κ ο υ Δ ε λ ι κ ά ν η (ἀρχιμ.), Πατριαρχικὰ ἔγγραφα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (1574-1863), τόμ. Β', Κωνσταντινούπολις 1904, σ. 40. Χ ρ υ σ ο σ τ ὄ μ ο υ Π α π α ὀ π ο ὄ λ ο υ, (ἀ ρ χ ι ε π.), Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξάνδρειας, Ἀλεξάνδρεια 1935, σ. 756.

43. Εὐαγγελικὴ Σάλπιγξ... σπουδῆ Ἐφραίμ τοῦ Ἀθηναίου, ἱεροκήρυκος ἐν Κύπρῳ, Ἀμστερδὰμ 1754.

Ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτὸ καὶ μετὰ ὁ τίτλος χρησιμοποιεῖται συστηματικῶς ἀπὸ ὄλους τοὺς ὀριζομένους ἀπὸ τὴν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἡ ὁποία ἀποδίδει τὸν τίτλο καὶ τὸν θεσμοθετεῖ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, σὲ ὄφρῖνιο.

IV. Ἡ ἐξειδίκευσι τοῦ τίτλου. Τὸ ὄφρῖνιον.

Τὴν πλήρη ἐξέλιξι καὶ καθιέρωσι τοῦ τίτλου συναντοῦμε περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' καὶ τὶς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰ., ὁπότε ἀπαντῶνται καὶ οἱ ἐξειδικευμένοι τίτλοι καὶ ὄφρῖνια: «Ἱεροκῆρυξ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου»⁴⁴, «Γενικὸς Ἱεροκῆρυξ»⁴⁵, τίτλοι οἱ ὅποιοι ἐδόθησαν, σύμφωνα μὲ Πατριαρχικὴ ἀπόφασιν, στὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο, «Ἀποστολικὸς Ἱεροκῆρυξ»⁴⁶, τίτλο τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Λίνδιος, ὅπως ἐπίσης «Ἱεροκῆρυξ τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν»⁴⁷ καὶ «Ἐὐαγγελικὸς Ἱεροκῆρυξ»⁴⁸.

Οἱ διακρίσεις αὐτὲς ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμε, ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ ἱεροκήρυκος ἐξελίχθη καὶ ὅτι ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ διακρίνει τοὺς τίτλους — ὅπως θὰ δοῦμε στὸ ἐπόμενο «περὶ ἱεροκήρυκος τῆς Μ.Ε.», — ἀναγνωρίζοντας τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου. Ἡ διάκρισι τῶν τίτλων, ἀφ' ἐνὸς ἐμφανίζει μιὰ ἱεραρχικὴ κατάταξι, ἀφ' ἑτέρου δηλώνει μιὰ διαφορὰ μεταξὺ μονίμων καὶ περιοδεύοντων ἱεροκηρύκων.

Ἡ διάκρισι καὶ ἡ προσωνομία τῶν ἱεροκηρύκων εἶναι εὐρύτερα ἀποδεκτὴ καὶ ἡ διασπορὰ τοὺς σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱκανή. Διαβάζομε σὲ γράμμα τοῦ Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, περὶ τὸ 1817, πρὸς συνεπισκόπους τῆς Ἑλλάδος: «Ἐπειτα νὰ συνενώσωμεν εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ ὄλους τοὺς εὐλαβεῖς πνευματικοὺς καὶ ἱεροκήρυκας καὶ τοὺς ἱερεῖς τῶν ἐπαρχιῶν μας»⁴⁹. Ὁ ἴδιος ἱεράρχης, στὸν κανονισμὸ τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου», ἐνὸς ὀργανισμοῦ μὲ σκοπὸ τὴν ἐξυγίανσιν τῆς ἐκκλησίας, στὸ κεφάλαιο «Χρέη καὶ δικαιώματα ἱεροκηρύκων» γράφει: «α. Θέλει ἐκτελοῦν τὸ χρέος τοῦ ἱεροκήρυκος μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ κατὰ τὸπον Ἀρχιερέως... γ. Θέλει προσέχουν εἰς τὴν ἀπ' ἄμβωνος διδασκαλίαν»⁵⁰. Αὐτὰ γράφονται περὶ

44. Μ. Γεδεών, Τὸ κήρυγμα, σ. 201.

45. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 202.

46. Ἰωάννου τοῦ ἐκ Λίνδου — Ἀποστολικὸς Ἱεροκήρυκος, Τὸ ἱερὸν ἔσσημα ἀσμάτων, Βενετία 1785.

47. Μ. Γεδεών, Τὸ κήρυγμα, σ. 201.

48. Πολυκάρπου Συνοδινοῦ, «Καλλίνικος Καστόρχης, Διδάσκαλος καὶ Ἱεροκῆρυξ», Θεολογία Θ' (1931), 101.

49. Μιχ. Οἰκονόμου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Παλλίγγενεσιᾶς, Ἀθήναι 1873, σ. 279.

50. Γερμανοῦ Παλαιῶν Πατρῶν, Ἀπομνημονεύματα. Αὐτόγραφον, ἐπιγραφόμενον Περὶ τοῦ Συνδέσμου. Εἰσαγωγή περὶ ἀρχιερέων πνευματικῶν ἱεροκηρύκων, Ἀθήναι 1975, σ. 192.

τὸ 1818 καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμε ὅτι ὑπάρχουν ἱεροκῆρυκες μὲ συγκεκριμένη διακονία, τὴν ἀπ' ἄμβωνος διδασκαλία, ἢ καὶ ἂν δὲν ὑπάρχουν, ὁ κανονισμὸς ἔχει σκοπὸ νὰ ἐπανδρώσῃ τὶς θέσεις αὐτὲς γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἐργασία. Ἐπίσης ἡ παράγραφος α. ἀφήνει νὰ ἐνοηθῇ, ὅτι ἱεροκῆρυκες δὲν ὑπάρχουν σὲ ὅλες τὶς μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπές. Ἔτσι ὁ ἱεροκῆρυκας μπορεῖ νὰ περιοδεύῃ, γι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη τὴν ἄδεια τοῦ κατὰ τόπον Ἀρχιερέως⁵¹.

Τὸ ὄφφικιο τοῦ ἱεροκῆρυκος εἶναι πλέον γενικῶς ἀποδεκτὸ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰ. καὶ καταλαμβάνει ὑψηλὴ θέσι μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βαθμῶν, θεωρούμενο ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἀνώτατα ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀ. Βακαλόπουλο⁵².

Ὡς συμπέρασμα ὅλων τῶν προηγουμένων μποροῦμε, μὲ ἀρκετὴ συνείδηση, νὰ διατυπώσωμε:

Ὁ ὄρος «ἱεροκῆρυξ» εἶναι ἓνας διάδοχος ὄρος τῶν ὄφφικίων τοῦ «Πήτορος» καὶ τοῦ «Διδασκάλου», οἱ ὅποιοι κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἔχουν χάσει τὸ περιεχόμενό τους, ἀδυνατοῦν νὰ ἐκφράσουν τὴν ὀγκούμενη κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ κηρυκτικὴ διακονία καὶ ὁ ὅποιος καθιερώνεται σὲ ὄφφικιο⁵³. Ὁ «ἱεροκῆρυξ» εἶναι ὁ ὄφφικιοῦχος ἱερωμένος κληρικός, ὁ ὅποιος ἔχει ὡς κύριο ἔργο τὴ διακονία τοῦ λειτουργικοῦ κηρύγματος. Δίπλα στὸν ἱεροκῆρυκα τοποθετεῖται ὁ «κῆρυξ», ἱερωμένος ἢ λαϊκός⁵⁴, ὁ ὅποιος περιστάσιακῶς μὲ τὴν ἄδεια τοῦ ἐπισκόπου κηρύττει ἐπ' ἐκκλησίαις.

V. Ὁ θεσμὸς τοῦ Ἱεροκῆρυκος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Τὴν ὑψηλότερη καὶ πλέον διακεκριμένη θέσι ἱεροκῆρυκος στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο κατέχει ὁ «Ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας». Ἡ θέσι αὐτὴ κατ' ἀρχὰς εἶναι ὄφφικιον ἐκκλησιαστικόν, ἀλλὰ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, καὶ συγκεκριμένα κατὰ τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ ΙΘ' αἰῶνα, ἐξελίσσεται καὶ σὲ διοικητικόν. Αὐτὸ διαπιστώνουμε ἐπὶ Πατριάρχου Γρηγορίου Στ' ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τοῦ Εὐσεβίου Πανᾶ, ὁ ὅποιος ἐπιφορτίζεται μὲ τὴ γενικὴ ἐπιστάσιαν τοῦ κηρύγματος: «Ὁ ἱεροκῆρυξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Εὐσέβιος Πανᾶς ἐνετάλη Συνοδικῶς τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου»⁵⁵. Ἡ ἐπιστάσιαν συνίστατο στὴν παροχὴ ἀδείας, στὴν ἔγκρισιν τῶν κηρυγμάτων καὶ γενικῶς τὴν εὐθύνην κάθε κηρυκτικῆς πράξεως.

51. Ἐνα ἐρώτημα, τὸ ὁποῖο ἀνακύπτει καὶ στὸ ὁποῖο ἡ ἔρευνα ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ, εἶναι: Οἱ ἱεροκῆρυκες ὀρίζοντο ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ μόνον, ἢ οἱ κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς εἶχαν αὐτὴ τὴν δικαιοδοσίαν;

52. Ἀ. Βακαλόπουλος, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 248, 49.

53. Μ. Γεδεών, Τὸ κήρυγμα, σ. 201.

54. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 203.

55. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 201.

Οἱ βαθμοὶ καὶ οἱ διακρίσεις τῶν ἱεροκηρύκων καὶ τοῦ ἱεροκῆρυκος τῆς Μ.Ε. φαίνονται μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια στὴν ἐπίσημη προσφώνησι τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο. Λέει συγκεκριμένως: «Πρὸ μηνῶν ἐχειροτονήσαμέν⁵⁶ σε Συνοδικῶς Πατριαρχικὸν τοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου ἱεροκῆρυκα καὶ διδάσκαλον πασῶν τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν· ἡδὴ δὲ προσεπιμετροῦντες εἰς τὴν φιλοτιμίαν, σὲ ψηφίζομεν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς ἁγίας καὶ Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐκ τῆς ὁποίας ὡς ἀπὸ κέντρου θέλεις ἐκπέμπει τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας σου τὰς ἀκτῖνας πρὸς πολλῶν ψυχῶν ὠφέλειαν»⁵⁷.

Οἱ διακρίσεις αὐτὲς καθιστοῦν σαφές, ὅτι ἄλλη ἢ θέσι τοῦ ἱεροκῆρυκος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆ θέσι τοῦ ἱεροκῆρυκος τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν. «Τὸ δὲ γίνεται δῆλον — παρατηρεῖ καὶ ὁ Γεδεὼν — ὅτι διάφορον τοῦ ὀφφικίου τοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἱεροκῆρυκος ἦν τὸ ὀφφικιον τοῦ ἱεροκῆρυκος τῶν τοῦ Χριστοῦ ἁγίων ἐκκλησιῶν· ὥστε πάντα γραφόμενον ἱεροκῆρυκα τῆς Ἐκκλησίας, οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ ἀναγράψωμεν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἱεροκηρύκων τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς ὑπερκειμένης τῶν πόλεων»⁵⁸.

Ὁ Β. Σταυρίδης ἀνευρίσκει εἰς τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΘ' αἰ. τοὺς τίτλους καὶ τὰ ὀφφικία Ἱεροκῆρυξ τοῦ Πατριαρχικοῦ ναοῦ, Γενικὸς Ἱεροκῆρυξ καὶ Μέγας Ἱεροκῆρυξ⁵⁹.

VI. Οἱ Ἱεροκῆρυκες τῆς Μ. Ἐκκλησίας (ΙΗ', ΙΘ' αἰ.).

Στῆ συνέχεια ἐπιχειρεῖται μία χρονικὴ τοποθέτησι τῶν ὀνομάτων ποὺ εὐρέθησαν ἀπὸ τὴν παράθεσι τοῦ Γεδεὼν καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές, ὥστε νὰ καταρτισθῇ ἓνας πρῶτος κατάλογος τῶν ἱεροκηρύκων τῆς Μ. Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ἐξεταζομένη περίοδο.

Τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἐγκαινιάζει, συγκεκριμένως τὸ 1704⁶⁰, ὡς ἱεροκῆρυκος τῆς Μ. Ἐκκλησίας ὁ ἀνυπέρβλητος ἐκκλησιαστικὸς ρήτορας Ἡλίας Μηνιατῆς⁶¹ (1669-1714). Αὐτὸν διαδέχεται μᾶλλον ὁ Γεώργιος

56. Εἶναι σαφές ὅτι πρόκειται περὶ χειροθεσίας. Ὡς ἐκ τούτου καὶ τὸ ἀποδιδόμενον ἀξίωμα, ὀφφικιο.

57. Ἐνθ' ἄνωτ.

58. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 201.

59. Β. Σταυρίδου, Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι (1860-σήμερον), Θεσσαλονίκη 1977, τόμ. Α', σ. 88.

60. Ἀ. Βακαλοπούλου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 303.

61. Ἀλεξάνδρου Γουσίδου, Ὁ Ἡλίας Μηνιατῆς ὡς ἱεροκῆρυξ, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 3.

Μαϊώτας⁶² και αυτόν ο αρχιμανδρίτης 'Αζαρίας Τζιγάλας⁶³. 'Ο επόμενος γνωστός ιεροκήρυκας τῆς Μ.Ε. είναι ο Νικόλαος Μαυροειδής ο Κεφαλλήν, (1708-1788), ο οποίος αναγορεύεται ἐπὶ πατριάρχου Σεραφεῖμ Α' περὶ τὸ 1733 και με διακοπὲς ἀναλαμβάνει τὴ θέσι ἐπὶ Νεοφύτου τοῦ ΣΤ' κατὰ τὸ διάστημα 1734-1740 και ἐπὶ τῆς δευτέρας πατριαρχείας Παΐσιου τοῦ Β' (1740-43), ἴσως και ἐπὶ τῆς τρίτης (1744-48). Λίγο πρὶν τὸ 1756, ὁ ἴδιος στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου του⁶⁴ γράφει ὅτι ὑπηρέτησε ὡς ιεροκήρυκας τῆς Μ. 'Εκκλησίας ἐπὶ τῶν τριῶν αὐτῶν πατριαρχῶν, ἀναφέροντας ὡς ἀέμνηστον τὸ Νεόφυτο. Κατὰ τὴ δεύτερη πατριαρχεῖα Κυρίλλου τοῦ Ε' (1752-1753), ἀναγορεύεται ιεροκήρυκας τῆς Μ.Ε. ὁ Νικόδημος Καροῦσος ὁ Κεφαλλήν (1713-1788), μαθητῆς τοῦ Βικεντίου Δαμωδοῦ. Κατέχει τὴ θέσι ἐπὶ Κυρίλλου Ε' (1752-1757)⁶⁵, ἴσως και ἐπὶ πατριάρχου Σεραφεῖμ τοῦ Β' τὸ ἔτος 1761, κατὰ τὸ ὅποιον λαμβάνει τὴν ἄδεια τοῦ κηρύγματος ὁ Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός⁶⁶.

Τὸ Νικόδημο διαδέχεται μᾶλλον ὁ Ζακύνθιος 'Ιωάσαφ Κορνήλιος (1728-1792), «ρήτωρ τοῦ λόγου εὐγλωττότατος»⁶⁷, ἀναδειχθεὶς ιεροκήρυκας τῆς Μ.Ε. κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἀπὸ τὸν 'Ιωαννῆν Γ' τὸν Καρατζᾶ (1761-1763). Αὐτὸν πάλι διαδέχεται ὁ πολὺς Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800). 'Ο Γεδεὼν ἀναφέρει ὡς ἔτος ἀναγορεύσεως τὸ 1762. Νεώτεροι μελετητὲς ἀναφέρουν ὅτι «προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σαμουὴλ Χαντζερῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν και διωρίσθη ρήτωρ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας»⁶⁸, πρᾶγμα τοῦ μᾶς κάνει νὰ μεταθέσουμε τὸ ἔτος στὰ 1763, ἐφόσον ὁ Σαμουὴλ πατριαρχεῖ ἀπὸ τὸ ἔτος αὐτό. Τὴ θέσι αὐτὴ ὁ Θεοτόκης κατέχει μέχρι τὸ 1764. 'Αλλοὶ ἀνεβάζουν τὸ ἔτος ἀναγορεύσεως στὰ 1765⁶⁹.

'Ενδεχομένως, περὶ τὸ 1768, νὰ καταλαμβάνῃ τὴ θέσι τοῦ ιεροκήρυκα τῆς Μ.Ε. ὁ 'Ιωακεῖμ Φωκᾶς (1727-1793)⁷⁰, ὁ ὅποιος κηρύττει ἀπὸ τὸ 1768 και μετὰ, στὴν Κωνσταντινούπολη και τὴ Σμύρνη, προσκληθεὶς ἀπὸ τὸν

62. 'Αθανασίου Καραθανάση, 'Η Φλαγγίνειος Σχολὴ τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 269.

63. Μ. Γεδεὼν, Τὸ κήρυγμα, σ. 198.

64. Ν. Μαυροειδῆ, Τὸ ἀποστολικὸν δόκτιον (sic), 'Ιάσιον 1756, Πρόλογος, ἔ.σ.

66. Βασιλικῆς Μπόμπου - Σταμάτη, Βικέντιος Δαμωδός, 'Αθήνα 1982, σ. 42.

66. Μ. Γεδεὼν, Τὸ κήρυγμα, σ. 198.

67. 'Ενθ' ἄνωτ., σ. 198.

68. Ζ. Μουρούτη - Γκενάκου, 'Ο Νικηφόρος Θεοτόκης, 'Αθήνα 1978, σ. 11.

69. 'Α. Γουσίδου, 'Ο Νικηφόρος Θεοτόκης ὡς φυσικὸς ἐπιστῆμων και ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 4.

70. Βασ. Μπόμπου - Σταμάτη, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 55.

πατριάρχῃ Μελέτιο Β' (1768-1769). Περὶ τὰ ἔτη αὐτὰ πρέπει νὰ τοποθετηθεῖ ὡς Ἱεροκήρυκας τῆς Μ.Ε. ὁ Μακάριος Χριστιανόπουλος, ὁ Μαριδάκης, ὁ Κρής⁷¹.

Ἐπὶ πατριαρχίας Θεοδοσίου τοῦ Β' (1769-1773) διορίζεται ἱεροκήρυκας τῆς Μ.Ε. ὁ Δωρόθεος Βουλησιμαῆς (— -1818)⁷², γνωστὸς ἱεροκήρυκας μὲ μεγάλες κηρυκτικὰς περιοδεῖς κατὰ τὸ παρελθόν. Αὐτόν, μᾶλλον, διαδέχεται, τὸ 1786, ὁ Ἀγάπιος Λεονάρδος ἀπὸ τῆς Δημητσάνας.

Τὸ 1812 βρίσκουμε στὴ θέσι τοῦ ἱεροκήρυκα τῆς Μ.Ε. τὸν Διονύσιο, μαθητὴ καὶ βοηθὸ τοῦ Ἀγαπίου. Τὸ ὄνομα τοῦ Διονυσίου μᾶς εἶναι γνωστὸ καὶ λόγῳ τῆς διαφωνίας του μὲ τὸ Βενιαμὴν τὸ Λέσβιο. Στις 25 Μαΐου 1820 ἐπὶ πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' τοποθετεῖται στὴ θέσι τοῦ ἱεροκήρυκα τῆς Μ.Ε. ὁ μεγαλύτερος κήρυκας τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ὁ Οἰκονόμος ἐκήρυξε ἓνα μόνον ἔτος στὴν Κωνσταντινούπολι ὡς ἱεροκήρυκας τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Ἀργότερα, ἀπὸ τὸν πατριάρχῃ Κωνσταντίῳ Α', τὸν ἀπὸ Σιναίου, ὀνομάσθηκε «Γενικὸς Ἱεροκήρυξ» καὶ τοῦ ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ κηρύττῃ «ἄπου ἂν εὑρεθῇ καὶ φέρειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σταυρὸν ἀδαμάντινον»⁷³.

Γνωστὰ ὀνόματα ἱεροκηρύκων τῆς Μ.Ε. μετὰ τὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821⁷⁴ εἶναι αὐτὸ τοῦ Εὐσεβίου Πανᾶ, ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντίνου Β' καὶ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ', τοῦ ἀρχιμ. Μηναῆ Χαμουδοπούλου⁷⁵, περὶ τὸ 1880, καθὼς ἐπίσης καὶ τοῦ ἀρχιμ. Γρηγορίου Κωνσταντινίδου⁷⁶, κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰ. καὶ ἀρχῆς τοῦ Κ'.

71. Φ. καὶ Γ. Μπουμπουλίδου, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 83.

72. Νικολάου Ζαχαροπούλου, Δωρόθεος Βουλησιμαῆς..., Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 26.

73. Μ. Γεδεών, Ἐὶς κήρυγμα, σ. 202.

74. Ὄνόματα ἱεροκηρύκων τῆς Μ. Ε. ἔχουν ζητηθεῖ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Ἴσως ὁ κατάλογος συμπληρωθεῖ μὲ ἐπὶ τόπου ἔρευνα τῶν ἀρχείων, ἐν εὐθέτω χρόνῳ.

75. Μηναῆ Χαμουδοπούλου, Μ. Ρήτορος τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἐρμηνεῖα τῶν κατ' ἀπάσας τὰς Κυριακὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναγιγνωσκομένων Εὐαγγελικῶν περικοπῶν, Κωνσταντινούπολις 1883.

76. Β. Σταυρίδου, Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι 1860-σήμερον, Θεσσαλονίκη 1977, τόμ. Α', σ. 88.